

Зміст

<i>Передмова</i> (Б. Зілинський)	5
Томаш Гарріг Масарик: Президент-визволитель.....	9
Народження демократії на уламках імперії: незалежність 1918 року	31
Едвард Бенеш.....	45
Зрада напередодні війни: Мюнхенський договір 1938 року	62
Операція «Anthropoid»	84
Лютневий переворот 1948 року	106
Таємниця смерті Яна Масарика.....	118
Диво в Чигошті	138
Мілада Горакова: вбивство за рішенням суду.....	155
Убивства в Бабицях.....	177
Александр Дубчек і Празька весна	195
Серпень 1968: запрошення до окупації	217
Ян Палах: Смолоскип № 1	228
«Нормалізація» Густава Гусака	242
Чеський «Нобель»: Ярослав Сейферт	255
Мілан Кундера	266
Американська мрія Мілоша Формана	298
«Хартія 77»: на початку був рок-н-ролл.....	318
«Сила безсилих» Вацлава Гавела.....	335
Оксамитова революція	346
<i>Післяслово</i>	361
<i>Список використаної літератури</i>	364

Передмова

Сучасні чеська та українська держави не сусідують одна з одною — між ними розмістилася самостійна Словаччина. Проте можна з упевненістю сказати, що чесько-українські відносини стали добросусідськими. Цьому сприяли деякі історичні події, наприклад, перебування чималої кількості чехів на українській території впродовж XIX століття та пізніша за часом присутність українців у Чехії й Моравії, яка суттєво зросла з кінця лютого 2022 року.

Автор книжки, яку ви вирішили прочитати, ставить перед собою важливе завдання: пояснити українським читачам, чим цікава чеська історія XX століття як у загальному плані, так і поодинокими своїми епізодами. Прочитавши її, можна зрозуміти українську точку зору на шлях чехів до створення та збереження власної державності. У ній також пояснюються події, які спричинили тимчасову руйнацію чеської державності під час Другої світової війни та внаслідок панування комуністичного режиму.

Таких книжок про Чехію в Україні поки що дуже мало. Причому потрібні не тільки підручники або суто наукові твори, а й видання популярні, автори яких використовують інший підхід та обирають специфічну форму викладу. Книжка добре написаних есе могла б сприяти поширенню знань про чеську історію.

Саме таку збірку історичних есе ви тримаєте в руках. Її підготував молодий український історик Радомир Мокрик. Прізвище цього автора добре знане не тільки в наукових колах. Він провів значну частину своєї молодості й творчого життя саме в Чехії, зокрема в Празі.

Завдяки здобутому досвіду Радомир розпочав у міру своїх сил передавати знання водночас чехам та українцям. Він працював, так би мовити, на двох фронтах. Не всі розуміють, скільки сил і наполегливості вимагає таке подвійне навантаження. Цей науковець відомий кожному посереднику між двома націями, яким треба дати шанс зрозуміти своєрідні проблеми нації-партнера.

Якщо вдатися в подробиці, то варто згадати насамперед чеськомовну книгу Мокрика. Ті чехи, які зацікавилися історією України (зокрема після початку російської військової агресії), можуть нині прочитати книгу, яку підготував Радомир разом із директором чеського видавництва «Академія». Чех, який розпитус, та українець, який відповідає й пояснює, вміло підійшли до вимог нинішнього напруженого часу. Та книжка вийшла справді своєчасно. Те саме можна сказати і про це видання, присвячене чеській історії ХХ століття. Автор пояснив генезу задуму та власний підхід до опрацювання теми в післяслові. А я спробую принагідно згадати про одного з попередників Радомира.

Український історик і просвітянський діяч, призабутий нині Іван Брик (1879–1947) народився в Східній Галичині (так само, як і Радомир), хоча в першій половині ХХ століття місце його народження входило до складу Польщі. Будучи слухачем львівського (на той час польського) університету, Брик переїхав на початку 1902 року, під час т. зв. сецесії українських студентів, до Праги. Він став вихованцем Карлового університету і був, зокрема, одним із учнів професора Масарика. Вже в той час він писав у чеській пресі про Україну та в українській — про Чехію.

Закінчивши студії, Брик переїхав назад до Львова, де й жив та працював більшу частину свого життя. Досить випадкова зустріч з Чехією і кількарічне перебування на її території позначилися на всій його діяльності. Він намагався поширити знання про чеську історію бодай в галицькій частині недержавної України. Завершенням цих зусиль стала невелика книжка «Боротьба чехів за волю», яку було видано у Львові 1937 року. Невдовзі розпочалася війна, німецько-радянська окупація Галичини й лихоліття для всієї України. Ще до приходу т. зв. «других советів» Брик був змушений 1944 року покинути Львів. Помер він у вигнанні в західній частині Австрії.

Сподіваюся, що цей екскурс не був зайвим. Нам треба знати про те, що в минулому знайшлися дослідники, які займалися питаннями, близькими до тематики цієї книжки. Вони в не менш складних умовах долали шлях, який пройшов також автор цієї книжки.

Український інтелігент мав би добре знати історію Чехії — зокрема в зв'язку з тим, яку позицію зайняли ця держава і більшість її населення після нападу Росії на Україну. Ці відомі назагал факти накладають на українців певний обов'язок. Отже, будемо сподіватися на те, що книга Радомира Мокрика знайде чимало читачів, які зацікавляться новітньою історією країни, що надала і, сподіваємося, надаватиме й надалі відчутну допомогу Україні. І ще одне. Хочу побажати авторові, щоб він зміг у майбутньому продовжити в якнайсприятливіших умовах своє дослідження чеської історії та чесько-українських відносин.

Богдан Зілинський

ТОМАШ ҐАРРІГ МАСАРИК: ПРЕЗИДЕНТ-ВИЗВОЛИТЕЛЬ

В аудиторії празького університету шуміли студенти. Молоді люди відмовлялися спілкуватися зі своїм викладачем — професором філософії Томашем Масариком. Професор писав крейдою на дошці свої звернення, однак у відповідь чув лише свист студентів, які таким чином бойкотували його лекцію. На дітей Масарика нападали дорогою до школи, а дружина Шарлотта стала ціллю насмішок і презирства. Сам Масарик отримав ярлик «зрадника» та «єврейського агента». Надворі був 1900 рік, і в Празі вирувала антисемітська «Гілснеріада». Протягом наступних двадцяти років Томаш Масарик зі «зрадника» перетворився на «батька нації» та «президента-визволителя».

Першого квітня 1899 року неподалік містечка Полна на сході Чехії школярі знайшли тіло дев'ятнадцятирічної Анежки Грузової. В дівчини було перерізане горло, вона померла від втрати крові. Через деякий час у вбивстві звинуватили жителя місцевого єврейського гетто Леопольда Гілснера. Місцеві селяни були переконані, що вбивство мало ритуальний характер: мовляв, єврей Гілснер перерізав горло католицькій дівчині на честь єврейського свята Песах, яке саме наближалось. Антисемітизм не був унікальним явищем на зламі століть в центральній Європі, і судовий процес над Леопольдом Гілснером перетворився на масову антисемітську кампанію в тодішній Австро-Угорській імперії, т. зв. «Гілснеріаду». Мало хто б дозволив собі піти проти всенародного гніву, який охопив чеські землі. Проте один інтелектуал таки знайшовся — професор філософії празького університету Томаш Масарик.